

جایگاه مادری و تأثیر آن بر امنیت روانی خانواده از دیدگاه علامه جوادی آملی

سمیه دوستی^۱

چکیده

جایگاه مادری به عنوان یکی از ارکان اصلی خانواده، نقشی بنیادین در تربیت، پرورش و ایجاد آرامش در خانواده دارد. مادر به عنوان منبع عشق و رحمت الهی، تضمین کننده امنیت روانی اعضای خانواده به ویژه فرزندان است و با ایجاد محیطی عاطفی و سالم، زمینه رشد معنوی و روانی نسل آینده را فراهم می کند. از دیدگاه دینی و اجتماعی، مادری مسئولیتی بزرگ و رسالتی اخلاقی و الهی است که تأثیرات آن بر تمام ابعاد خانواده و جامعه ملموس است. جایگاه مادری، به عنوان یکی از مهم ترین ارکان خانواده، به طور مستقیم با امنیت روانی اعضای خانواده پیوند دارد. علامه جوادی آملی با ارائه دیدگاه های عمیق در مورد خانواده، به ویژه نقش مادری، بر اهمیت این نقش در ایجاد محبت، پیوندهای عاطفی، و تعادل روانی تأکید کرده اند که شامل: تأثیر روانی عشق و محبت مادری بر خانواده، نقش اجتماعی مادری در استحکام خانواده، مادری به عنوان ستون امنیت روانی خانواده و جایگاه مادری از منظر قرآنی و تأثیر آن بر امنیت روانی مورد بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه ها: امنیت، امنیت روانی، خانواده، مادری، علامه جوادی آملی.

^۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه خاوران، هیدج.

مقدمه

در جوامع امروزی، نقش مادری به عنوان یکی از ارکان حیاتی خانواده و تأثیر مستقیم آن بر امنیت روانی اعضای خانواده، با چالش‌هایی همچون کاهش تعاملات عاطفی و افزوده شدن فشارهای اجتماعی و اقتصادی مواجه است.

این مسئله اهمیت بررسی جایگاه مادری در تقویت پیوندهای عاطفی، ایجاد آرامش و سلامت روانی خانواده را به‌ویژه از منظر دینی و دیدگاه شخصیت‌هایی چون علامه جوادی آملی، دوچندان کرده است. نبود توجه کافی به این نقش می‌تواند به تزلزل بنیان‌های خانواده و اختلال در روابط روانی میان اعضای آن منجر شود.

پرداختن به جایگاه مادری ضروری است زیرا مادر نقش اساسی در شکل‌دهی شخصیت فرزندان، ایجاد امنیت روانی و تقویت پیوندهای عاطفی خانواده ایفا می‌کند. با توجه به چالش‌های روانی و اجتماعی در خانواده‌های مدرن، تبیین جایگاه مادری به‌منظور ارتقای سلامت روان و ایجاد محیطی پایدار برای رشد اعضای خانواده، امری حیاتی است. همچنین، بازشناسی این نقش از منظر دینی و علمی می‌تواند به بازسازی ارزش‌های خانوادگی و اجتماعی کمک کند. حال سوالی اصلی این است که جایگاه مادری و تأثیر آن بر امنیت روانی خانواده از دیدگاه علامه جوادی آملی چیست؟

در پیشینه تحقیق می‌توان گفت که مقالاتی وجود دارند که پیرامون این موضوع نگاشته شده اند:

۱- مقاله «نقش زنان در آرامش، امنیت و سلامت روانی اعضای خانواده» از مه تا قنایان ۱۴۰۲ش؛ در این مقاله به سلامت خانواده از سه دیدگاه سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی قابل بررسی است و زن نیز به عنوان یکی از ارکان خانواده در این سلامت نقش مهمی ایفا می‌کند.

۲- مقاله «مادر و نقش تربیتی آن در خانواده» از سمیه جوادی ۱۴۰۲ش؛ در این مقاله زن یکی از ارکان مهم جامعه اسلامی بوده و نقش حیاتی در رشد و بالندگی جامعه بشری بر عهده دارد.

زن موثرترین عامل تربیت و نگاهبان سلامت روحی و روانی و جسمانی فرزند و جامعه است و سلامت جامعه به سلامت خانواده و نشاط و اقتدار و پویایی خانواده به مادر وابسته است.

با توجه به پیشینه پیش رو، می توان گفت که جایگاه مادری از ارکان مهم جامعه محسوب می شود اما در این مقالات بیشتر به نقش مادر در تربیت اشاره شده در صورتی که در این مقاله به جایگاه و امنیتی که مادر می تواند در خانواده ایجاد کند را از دیدگاه علامه آملی مورد بررسی قرار داده است.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- امنیت

امنیت در لغت به معنای در امان بودن، بدون ترس، آسایش و بی هراسی است.^۱ همچنین در لغت از ریشه امن به معنای در امان بودن و مصون ماندن از هرگونه تعرض و در آرامش و آسودگی خاطر بودن است.^۲ ریشه لغوی واژه امنیت از ثلاثی مجرد «امن» و با مشتقاتی مثل، «ایمان» و «ایمنی» است که به مفهوم اطمینان و آرامش در برابر ترس و کمبود ترس، اضطراب و نگرانی تعریف شده است که شامل دو بعد ایجابی و سلبی می‌شود.^۳

در اصطلاح در بعد عینی، کمبود تهدیدات نسبت به ارزشها، منافع و اهداف، و در بعد ذهنی، کمبود ترس از اینکه بنیان‌های ملی مورد حمله قرار بگیرند.^۴

و نیز عبارت است از توانایی کشور در از بین بردن خطرات خارجی علیه حیات سیاسی یا منافع ملی خود.^۵ امنیت به معنی محافظت از یک فرد، جامعه، ملت و یک کشور در برابر خطرات خارجی است و نقطه مقابل «تهدید» به کار می‌رود، هر کشوری که بتواند تهدیدهای بالقوه و بالفعل را از بین ببرد، به آسایش و امنیت نزدیک شده است و در اصطلاح سیاسی و حقوقی به صورت امنیت فردی، امنیت اجتماعی، امنیت ملی و بین‌المللی استفاده می‌شود. در نتیجه می‌توان امنیت را محافظت فرد، گروه و ملت از تعرض و تجاوز به حقوق مشروع دانست که این حفاظت و ایمنی در دو بُعد مادی و معنوی است.^۶

۱. معین، فرهنگ فارسی معین، ص ۳۵۴.

۲. قریشی، قاموس القرآن، ج ۱، ص ۱۲۳.

۳. نوروزی، فرهنگ دفاعی امنیتی، ص ۱۲-۳۹.

۴. همان، ص ۱۴۰.

۵. لطفی مرزناکی، دفاع هوشمند در اندیشه امام خامنه ای، ص ۱۵.

۶. همان، ص ۱۷.

۲-۱- خانواده

خانواده در زبان عربی با واژه ی «أهل» و به معنای خانواده است که اهل خانه و ساکنان آن هستند.^۱ و قریشی در مورد «أهل» گفته است: «أهل، یعنی خانواده و خاندان»^۲

دهخدا، واژه ی خانواده را چنین تعریف می کند: یگانه سازمان اجتماعی که مستحکم و همگانی است و به معنای خاندان است.^۳

و نیز در فرهنگ عمید آمده است که: «خانواده، یعنی دودمان، اهل خانه، زن و فرزند، فامیل، خاندان»^۴. و دشتی معتقد است که: «خانواده یعنی تبار، خیل خانه که متشکل شده از پدر و مادر و فرزندان به همراه توابع»^۵.

خانواده در اصطلاح چنین تعریف شده است: «خانواده واحدی است اجتماعی، ناشی از پیوند مشروع مرد و زنی که وجود فرزندان، آن را کاملتر می کند که از حقوق مدنی و معنوی و محبوبیت نزد خدا، برخوردار است»^۶.

و قائمی در کتابش خانواده را چنین معنا کرده است: «خانواده عبارت است از مجموعه ای که رابطه ی جنسی قوی که آن را پدید می آورد و این رابطه از چنان نیرویی برخوردار است که زمینه ی پیدایش تربیت کودکان را فراهم می کند»^۷.

با توجه به تعریف های مطرح شده از خانواده نتیجه چنین می شود که: خانواده، یک واحد اجتماعی کوچکی است که از یک زن و مرد بوجود آمده و بعد با تولید مثل افزایش می یابد و

۱. ابن فارس، مقاییس اللغة، ص ۱۵۰

۲. قریشی، قاموس القرآن، ص ۱۳۵

۳. دهخدا، فرهنگ دهخدا، ص ۹۴۳۸

۴. عمید، فرهنگ عمید، ص ۵۴۲

۵. حسینی دشتی، معارف و معاریف، ج ۲، ص ۶۶۰

۶. ملک زاده، حقوق ناشی از ازدواج در اسلام و برخی جوامع غربی، ص ۳۱۸

۷. قائمی، نظام حیات خانواده در اسلام، ص ۲۰.

علامه جوادی آملی، یکی از برجسته‌ترین مفسران معاصر قرآن و دانشمندان فلسفه اسلامی، در نگاه خود به آموزه‌های قرآنی، این کتاب آسمانی را فراتر از یک متن مذهبی معرفت‌بخش، بلکه به‌عنوان نقشه‌ای جامع برای هدایت زندگی فردی و اجتماعی معرفی می‌کند. بر اساس دیدگاه ایشان، قرآن در کنار ارائه دستورات عبادی و اخلاقی، توانایی پاسخ‌دهی به نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی انسان را دارد. وی معتقد است که فهم آموزه‌های قرآنی باید در راستای مشکلات و چالش‌های معاصر باشد؛ به‌گونه‌ای که تعالیم قرآنی بتوانند به مسائل و معضلات دنیای مدرن راه‌حل ارائه دهند.^۱

از نظر علامه، قرآن یک سیستم جامع از ارزش‌های اخلاقی و اصول انسانی ارائه می‌دهد که می‌توانند نه‌تنها در ابعاد عبادی، بلکه در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی نیز کارآمد باشند. او بر این باور است که قرآن می‌تواند وحدت و برادری را در جامعه انسانی تقویت کند و اصولی چون عدالت و اخلاق را به‌عنوان پایه‌های اصلی توسعه انسانی معرفی نماید. نگاه ایشان به قرآن، نگاهی پویا و زنده است که تلاش دارد آیات قرآنی را متناسب با مقتضیات زمان و نیازهای فرهنگی جامعه تحلیل و تفسیر کند. علامه همچنین تأکید دارد که مفاهیمی همچون توحید، عدالت و اخلاق در قرآن، پایه‌هایی برای ایجاد تمدن انسانی بر محور تعاملات معنوی و اخلاقی هستند.^۲

علامه جوادی آملی همچنین بر نقش عقل در تعامل و فهم قرآنی تأکید کرده و معتقد است که قرآن در کنار وحی، بر قدرت تعقل و اندیشه انسان تأکید دارد و می‌خواهد مخاطبان خود را به سوی تعمیق تفکر و شناخت هدایت کند. ایشان بر این نکته تأکید دارند که استفاده از ابزارهای عقلانی و علمی برای فهم و بهره‌برداری از قرآن ضروری است. این دیدگاه ویژه علامه جوادی آملی نشان می‌دهد که تعامل او با قرآن، بر اساس پیوند متقابل عقل، وحی و نیازهای انسانی است که قرآن را به‌عنوان کتابی فرازمانی معرفی می‌کند، توانمند در رفع مشکلات جامعه معاصر و الهام‌بخش برای بهبود زندگی مادی و معنوی.^۳

۱. جوادی آملی، اهمیت و جایگاه صبر در آموزه‌های دین اسلام، بر گرفته از درس تفسیر و اخلاق معظم له، ۱۳۹۵/۱۲/۱۰.

۲. مستقیمی، نقش آموزه‌های قرآن در پایداری ازدواج با تأکید بر آراء جوادی آملی، ص ۴۲.

۳. جوادی آملی، اهمیت و جایگاه صبر در آموزه‌های دین اسلام، بر گرفته از درس تفسیر و اخلاق معظم له، ۱۳۹۵/۱۲/۱۰.

نتیجه‌گیری

مادری نه تنها وظیفه‌ای شخصی، بلکه رسالتی اجتماعی است که بر تعادل روانی و رشد اخلاقی اعضای خانواده تأثیر می‌گذارد. از دیدگاه علامه جوادی آملی، مادر با عشق و محبت خود بستر مناسبی برای آرامش روانی خانواده و رشد معنوی و اجتماعی اعضای آن فراهم می‌کند. امنیت روانی خانواده مستقیماً به سلامت عاطفی و روانی مادر وابسته است. نقش مادر در خانواده فراتر از جنبه‌ی بیولوژیکی است و بر امنیت روانی اعضای خانواده، به‌ویژه فرزندان، تأثیر عمیقی دارد. این پژوهش به بررسی جایگاه مادری از منظر دینی و تأثیر آن بر سلامت روان خانواده می‌پردازد. در مجموع، دیدگاه علامه جوادی آملی در باب جایگاه مادری، بر بنیاد آموزه‌های قرآنی و روایات استوار است. مادر در نگاه علامه جوادی آملی، تنها یک نقش زیستی و بیولوژیکی ندارد، بلکه وظیفه‌ای خطیر و الهی را در تربیت نسل آینده بر عهده دارد. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که از دیدگاه علامه جوادی آملی، امنیت روانی خانواده به شدت به جایگاه و نقش مادر وابسته است. مادری که با عشق، مهربانی، و توجه کافی فرزندان خود را پرورش می‌دهد، به سلامت روانی آن‌ها در تمام مراحل زندگی‌شان کمک شایانی می‌کند. این سلامت روانی، نیز به نوبه خود، باعث پایداری و استحکام خانواده و در نهایت، موفقیت و پیشرفت جامعه می‌شود. از این رو، در این مقاله به سوال اصلی پرداخته شده است و به مواردی چون: مقام و منزلت مادر از دیدگاه قرآن اشاره و سپس به جایگاه مادری در خانواده از دیدگاه علامه جوادی آملی پرداخته شده که می‌توان به نقش بنیادین و الهی مادر در خانواده، تربیت فرزندان اشاره کرد. همچنین به تأثیر روانی عشق و محبت مادری بر خانواده اشاره و امنیت روانی فرزندان، حفظ تعادل روانی خانواده پرداخته شده است. علاوه بر این، به نقش اجتماعی مادری در استحکام خانواده اشاره و به مواردی چون تأثیر مادری بر تربیت اجتماعی فرزندان، تناسب نقش مادری و همسری مورد اشاره قرار گرفته است. در این مقاله، مادری به‌عنوان ستون امنیت روانی خانواده عنوان شده و به تأثیر مادر بر امنیت روانی، تربیت و تاثیر گذاری فرهنگی، استقلال روانی و تأثیر آن بر فرزندان، نقش مادری در ثبات زناشویی بیان شده است. در آخر به، جایگاه مادری از منظر قرآنی و تأثیر آن بر امنیت روانی اشاره شده که رابطه آموزه‌های قرآنی با دیدگاه علامه جوادی آملی نیز در آن مورد اشاره و بررسی قرار گرفته است.

منابع

*قرآن کریم.

۱. احمدپور، علی، نقش مادر در تربیت اخلاقی کودک از منظر روان شناختی امام موسی صدر، نشریه روانشناسی فرهنگی زن سال، شماره ۶۱، ۱۴۰۳ش.
۲. انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: انتشارات سخن، ۱۳۸۱ش.
۳. ابن فارس ابن زکریا، ابوالحسین أحمد، معجم مقاییس اللغة، بیروت: دارالفکر، ۱۳۹۹ هـ - ۱۹۷۹ م.
۴. بستان، حسین، اسلام و جامعه شناسی خانواده، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۹ش.
۵. بیانات مقام معظم رهبری، www.farsi.khamenei.ir.
۶. پناهی، علی احمد، بررسی ظرفیت های مادران در تربیت اجتماعی فرزندان با تکیه بر یافته های دینی و علمی، مجله اسلام و علوم اجتماعی، ش ۱۴، ۱۳۹۴ش.
۷. _____، روان شناسی و تبلیغات دینی، قم: مؤسسه امام خمینی (ره)، ۱۳۹۱ش.
۸. جوادی آملی، عبدالله، توصیه ها و پرسش ها و پاسخ ها، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۸۵ش.
۹. جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جمال و جلال، تهران: نشر رجاء، ۱۳۶۹ش.
۱۰. جوادی آملی، زن در اندیشه آیت الله جوادی آملی، ۱۳۹۱/۱۱/۲۸.
۱۱. جوادی آملی، جایگاه زنان از دیدگاه آیت الله جوادی آملی، خبرگزاری تسنیم، ۱۳۹۴/۱۲/۲۳.
۱۲. جوادی آملی، عبدالله، جامعه در قرآن، تهران: انتشارات اسراء، ۱۳۹۰ش.

۱۳. جوادی آملی، اهمیت و جایگاه صبر در آموزه های دین اسلام، برگرفته از درس تفسیر و اخلاق معظم له، ۱۳۹۵/۱۲/۱۰.
۱۴. حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، تهران: موسسه فرهنگی آرایه، چاپ اول، ۱۳۸۵ ش.
۱۵. حسینی، اکرم السادات، تحکیم خانواده در آموزه های قرآنی، مجله مطالعات راهبردی زنان، ش ۲۶، ۱۳۸۳ ش.
۱۶. حسن زاده، صالح، عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی، پژوهشنامه معارف قرآنی، ۱۳۹۲ ش.
۱۷. حسین بن محمد، راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، چاپ دوم، کتاب فروش مرتضویه، بی جا، ۱۳۶۲ ش.
۱۸. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ دهخدا، تهران: روزنه، چاپ دوم ۱۳۷۷ ش.
۱۹. ضیائی، قاضی، شرح فارسی شهاب الأخبار، تهران: موسسه نشر میراث مکتوب، ج ۱، ۱۳۹۴ ش.
۲۰. طاهری، معصومه، چگونگی ایجاد امنیت روانی در خانواده و اجتماع، مجله پیام زن، ۱۳۹۱ ش.
۲۱. طبرسی، فضل بن حسن، مکارم الاخلاق، قم: انتشارات نورالزهرا، ۱۳۹۴ ش.
۲۲. عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران: امیر کبیر، چاپ ۳۱، ۱۳۸۴ ش.
۲۳. قائمی، علی، نظام حیات خانواده در اسلام، تهران: انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۹۳ ش.
۲۴. قریشی، علی اکبر، قاموس القرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ ششم، ۱۳۷۱ ش.
۲۵. گنجینه معارف، فصلنامه تعلیم و تربیت فرزند، شماره ۸، ۱۳۸۸/۰۸/۲۷.
۲۶. لطفی مرزناکی، رحمان، دفاع هوشمند در اندیشه امام خامنه ای (مد ظله العالی)، تهران: انتشارات آوای سبحان، ۱۳۹۴ ش.
۲۷. میر عظیمی، جعفر، حقوق والدین، قم: کتابخانه حضرت ابوالفضل (ع)، ۱۳۶۹ ش.
۲۸. موسسه قرآن و نهج، نقش مادری زن از دیدگاه جوادی آملی، ۱۴۰۲ ش.

۲۹. ملک زاده ، فهیمه ، *حقوق ناشی از ازدواج در اسلام و برخی جوامع غربی* ، شیراز : فلاح ، چاپ اول ، ۱۳۸۴ ش.

۳۰. مستقیمی، مهدیه السادات، *نقش آموزه های قرآن در پایداری ازدواج با تاکید بر آراء جوادی آملی*، دانشکده علوم قرآنی تهران، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹ ش.

۳۱. معین ، محمد، *فرهنگ فارسی معین* ، تهران، امیرکبیر، چاپ نهم ، ۱۳۷۵ ش.

۳۲. نوروزی ، محمد تقی، *فرهنگ دفاعی - امنیتی*، تهران، انتشارات سنا، چاپ اول ، ۱۳۸۵ ش.